

IV. Náhodná veličina

Náhodná veličina...

Náhodná veličina (NV) = Číselný
výsledek náhodného pokusu.

Výsledky - obecně různé vlivem
náhodných činitelů mají různé
pravděpodobnosti realizace

Náhodná veličina (NV) = odpovídá
kvantitativnímu znaku populačního
souboru (je jeho **zobecněním**)

Rozdělení (pravděpodobnosti) náhodné veličiny

RNV = Pravidlo (předpis), které každé číselné hodnotě nebo množině hodnot přiřazuje pravděpodobnost, že náhodná veličina nabude této hodnoty nebo hodnoty z tohoto intervalu

Rozdělení náhodné veličiny

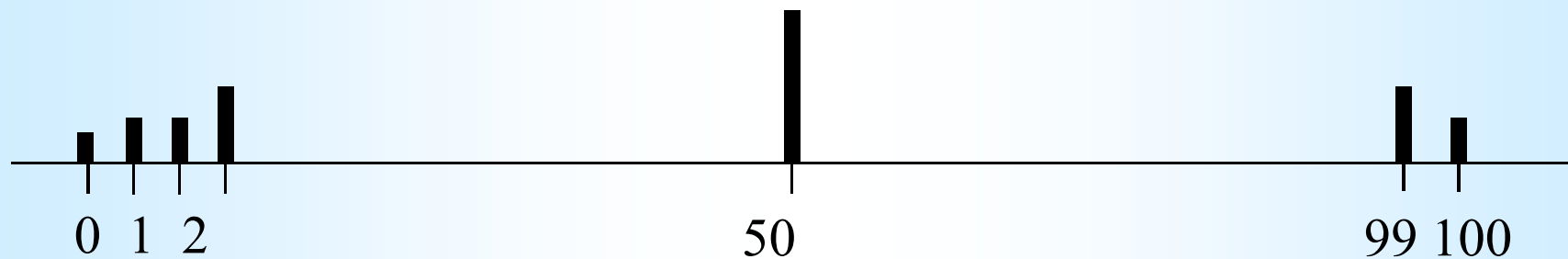
Rozdělení pravděpodobnosti náhodné veličiny = úplné poznání NV:

- stanovení hodnot, jichž může NV nabývat
- znalost pravděpodobností, s nimiž NV nabývá určité hodnoty, nebo hodnoty z nějakého intervalu

Náhodná veličina – Příklad 1

NV diskrétního typu:

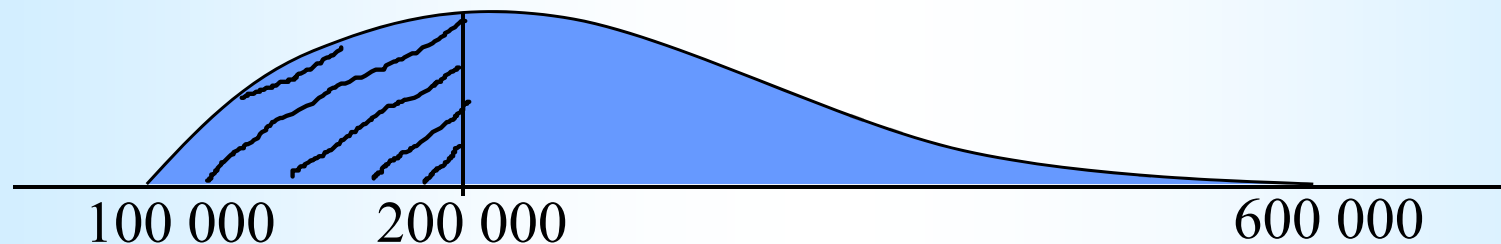
1. Jistý hotel má 100 pokojů, počet obsazených pokojů je náhodná veličina X s možnými hodnotami $x = 0, 1, 2, \dots, 100$

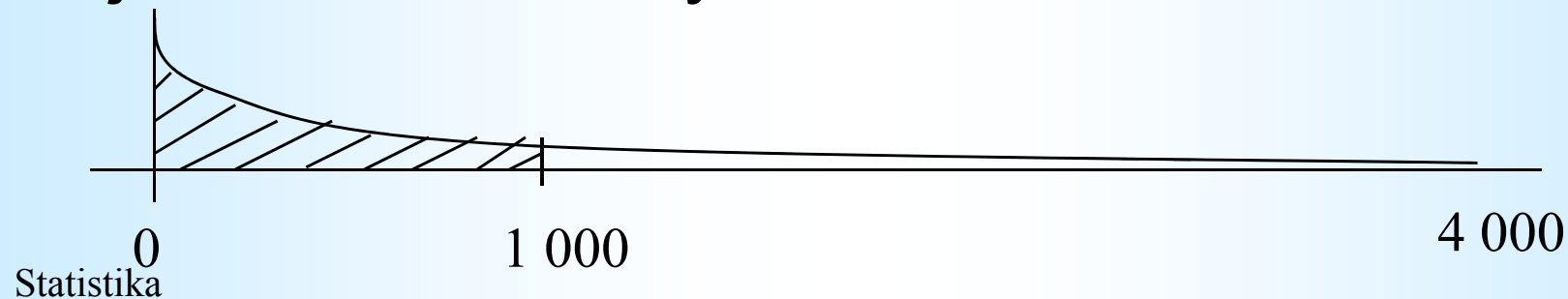
Náhodná veličina – Příklady

2. Roční mzda zaměstnanců podniku

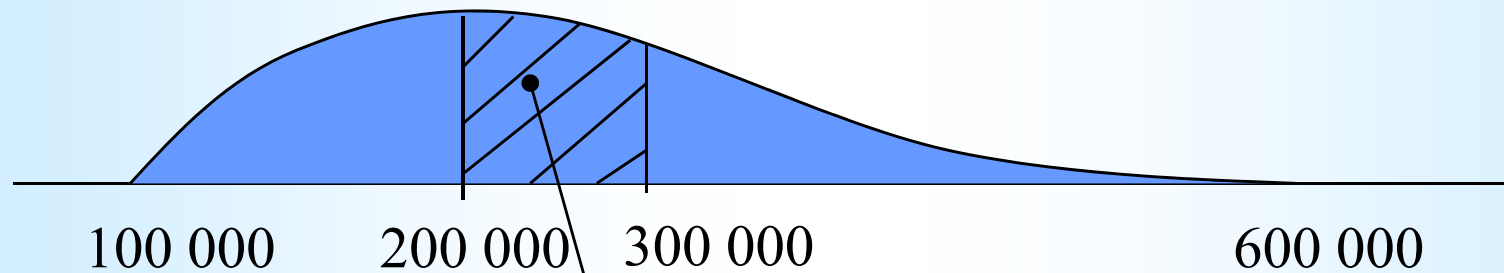
- NV nabývá hodnoty 100 000 až 6000 000 Kč

3. Životnost výrobku (žárovky) je náhodná veličina X , která může (teoreticky) nabýt jakékoliv hodnoty $x \geq 0$

Náhodná veličina – Příklad 2

PRST že roční mzda
zaměstnance leží mezi
200 až 300 tis. Kč

Způsoby vyjádření RNV

- 1. Pravděpodobnostní funkce**
(typ diskrétní NV)
- 2. Hustota pravděpodobnosti**
(typ spojitě NV)
- 3. Distribuční funkce**
(oba typy NV: diskrétní / spojitý)

Pravděpodobnostní funkce

Pravděpodobnostní funkce (PF) -

$p(x)$ – každé hodnotě $x \in \mathbf{D}$ přiřazuje odpovídající pravděpodobnost:

$$p(x) = P(X = x)$$

PF $p(x)$ splňuje vztahy:

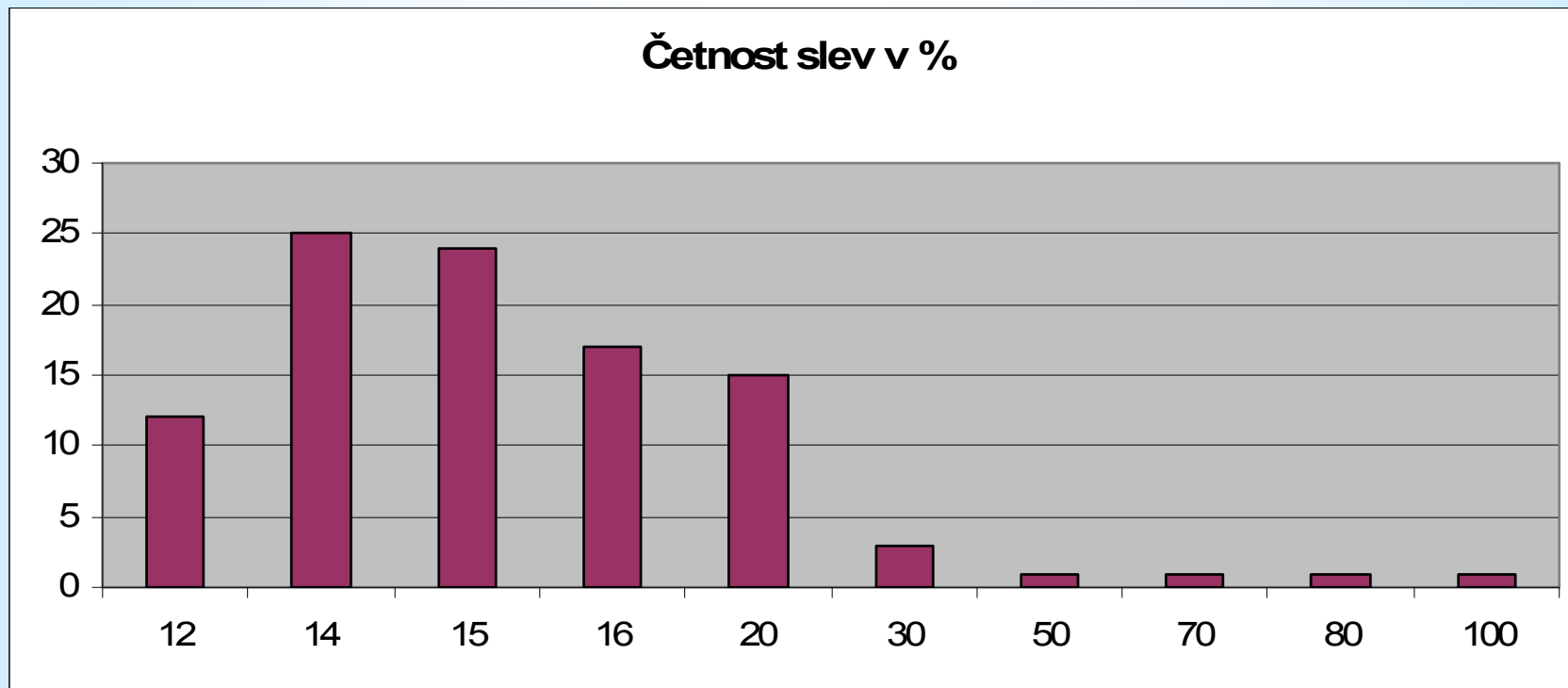
$$\sum_{x \in \mathbf{D}} p(x) = 1 \quad P(a \leq X \leq b) = \sum_{x=a}^b p(x)$$

- pravděpodobnost, že náhodná veličina nabude hodnoty z intervalu $[a, b] \subset \mathbf{D}$, je rovna součtu pravděpodobností hodnot z tohoto intervalu
(\mathbf{D} je množina diskrétních hodnot)

Příklad další náhodné veličiny: „Kolo štěstí“

Příklad další náhodné veličiny: „Kolo štěstí“

Kolo štěstí – náhodná veličina

x_i - Sleva %	n_i - Četnost	p_i - Pr-st
12	12	0,12
14	25	0,25
15	24	0,24
16	17	0,17
20	15	0,15
30	3	0,03
50	1	0,01
70	1	0,01
80	1	0,01
100	1	0,01
Suma	100	1,00

Hustota pravděpodobnosti

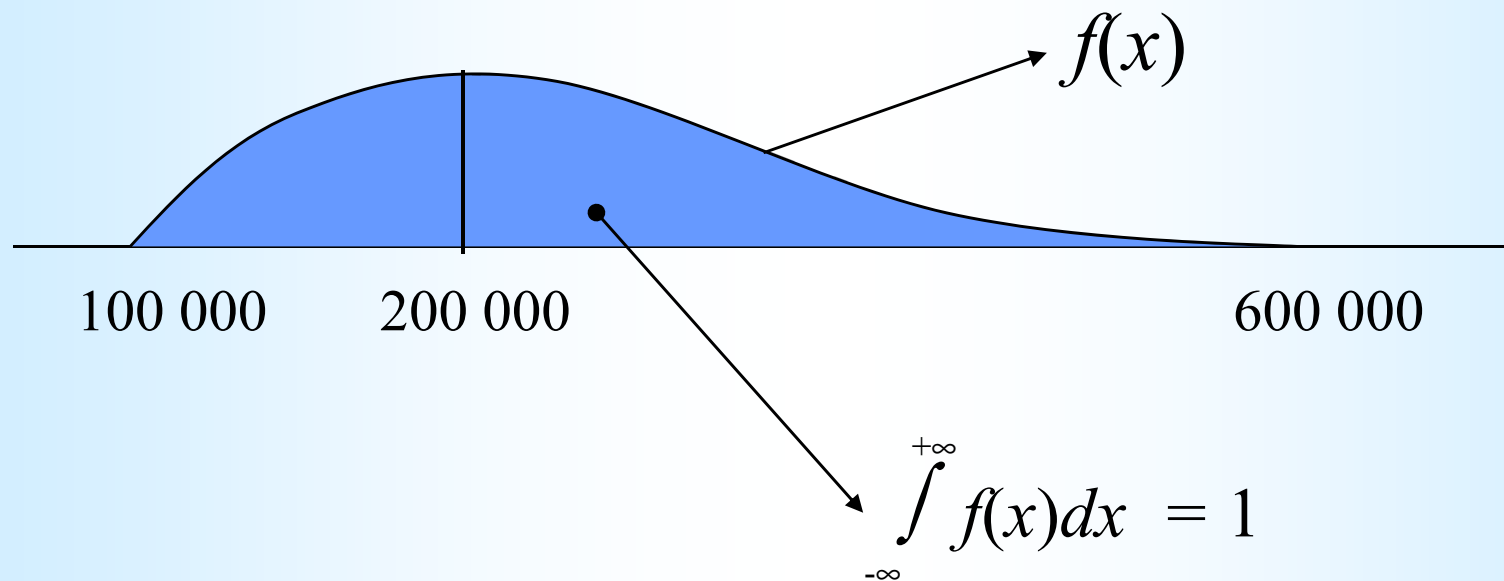
- **HP** - $f(x)$ - nezáporná funkce splňující podmínku:

$$\int_{-\infty}^{+\infty} f(t) dt = 1$$

- **Celá plocha pod grafem funkce $f(x)$ – nad osou x je rovna 1**

Příklad funkce hustoty:

Průměrná měsíční mzda zaměstnanců:
NV nabývá hodnoty 100 až 600 tis. Kč

Distribuční funkce

- **DF** - $F(x)$ – je definovaná na \mathbb{R} vztahem:

$$F(x) = P(X \leq x)$$

- $F(x)$ – je neklesající funkce splňující:

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} F(x) = 0 \text{ pro } x \rightarrow -\infty$$

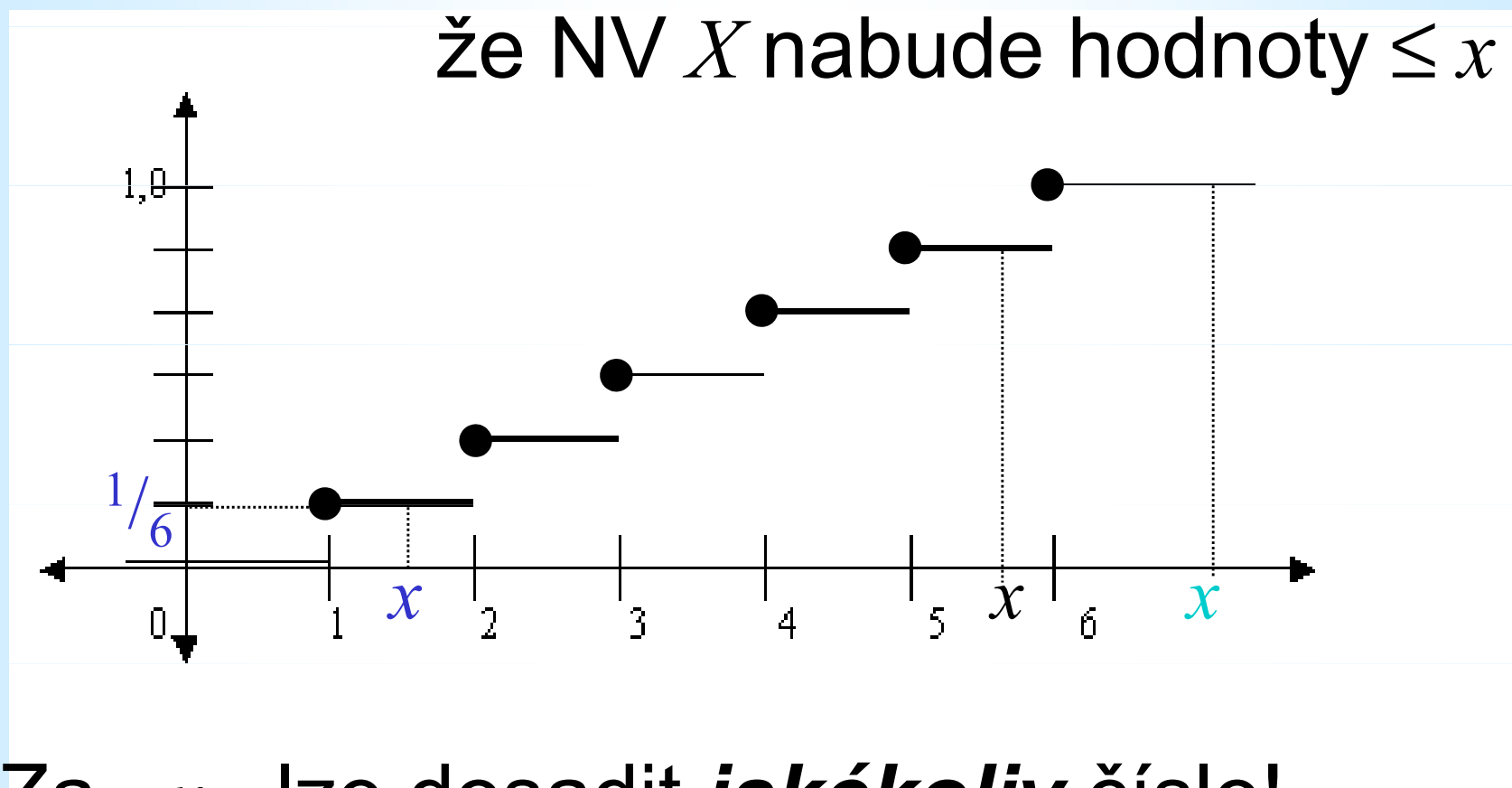
$$\lim_{x \rightarrow +\infty} F(x) = 1 \text{ pro } x \rightarrow +\infty$$

Příklad distribuční funkce pro diskrétní

NV: Hrací kostka

$$F(x) = P(X \leq x) \text{ – Pr-st,}$$

že NV X nabude hodnoty $\leq x$

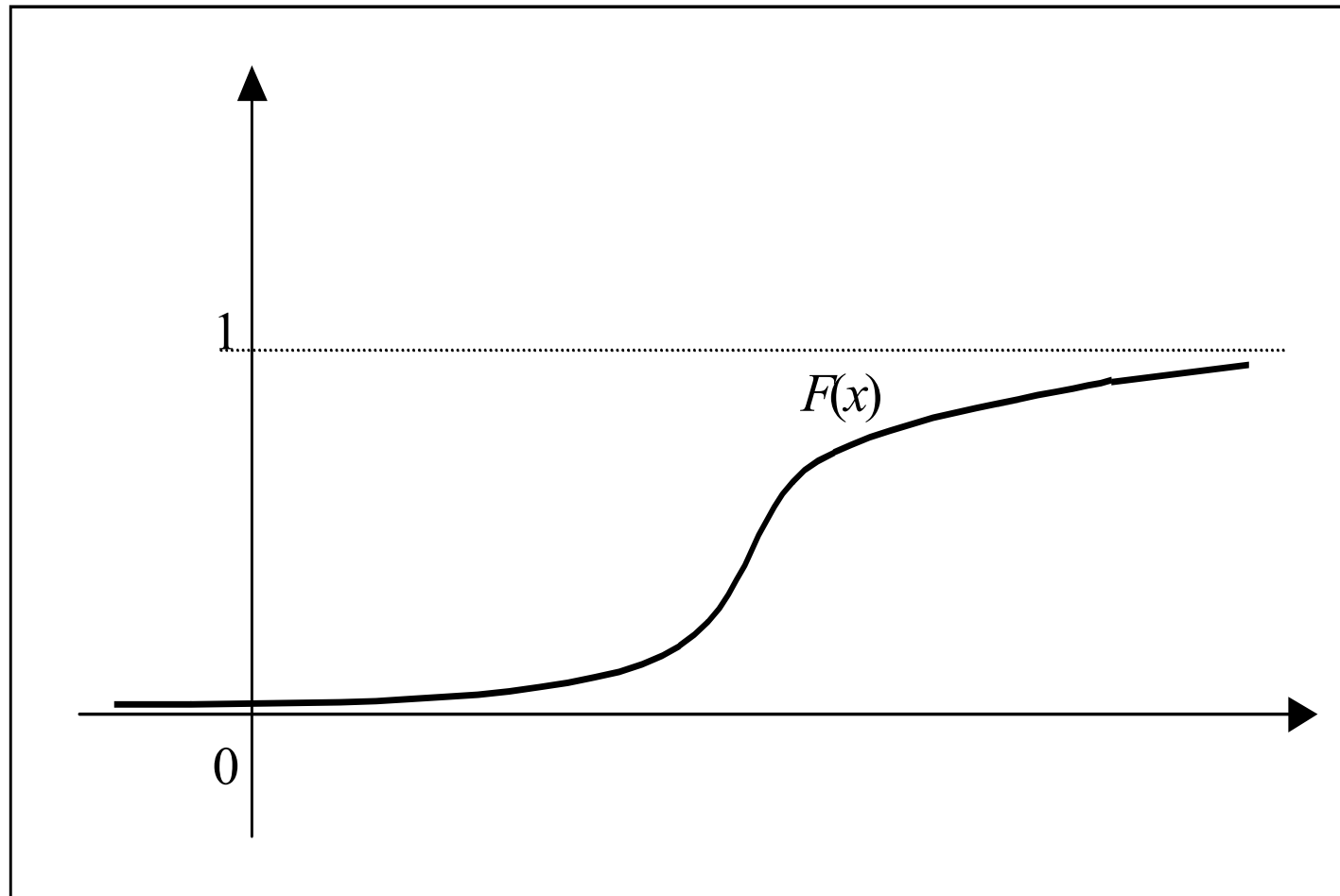

Za x lze dosadit ***jakékoliv*** číslo!

Distribuční funkce spojitě NV

1. Neklesající spojitá funkce

2. Limity 0 a 1 pro $x \rightarrow \pm\infty$

Vztahy mezi Hustotou a Distribuční funkcí

- Mezi HP a DF platí následující vztahy:
HP je **derivací** DF:

$$f(x) = \frac{dF(x)}{dx}$$

pro všechna x kde má DF derivaci

- Naopak: DF náhodné veličiny je **neurčitým integrálem** (primitivní funkcí) k HP, tj.

$$F(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt$$

Charakteristiky náhodné veličiny (NV)

- **Charakteristiky polohy:**
 - ◆ modus
 - ◆ medián
 - ◆ střední hodnota
 - ◆ kvantily
- **Charakteristiky variability:**
 - ◆ rozptyl
 - ◆ směrodatná odchylka

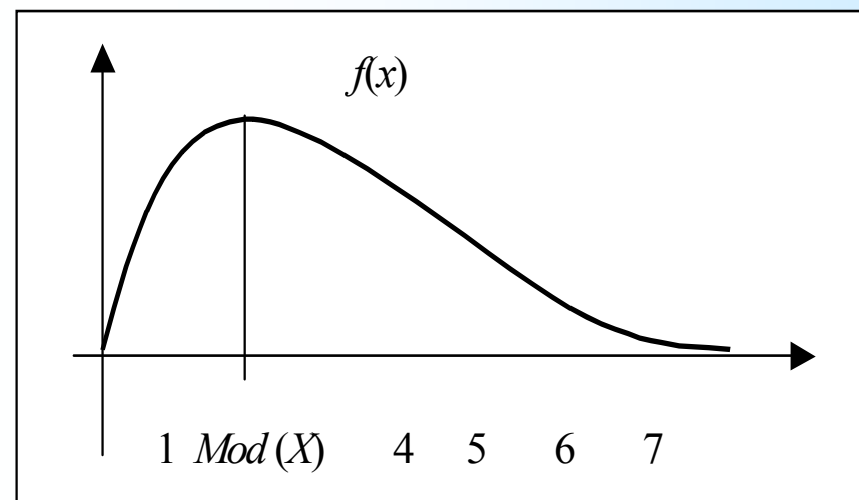
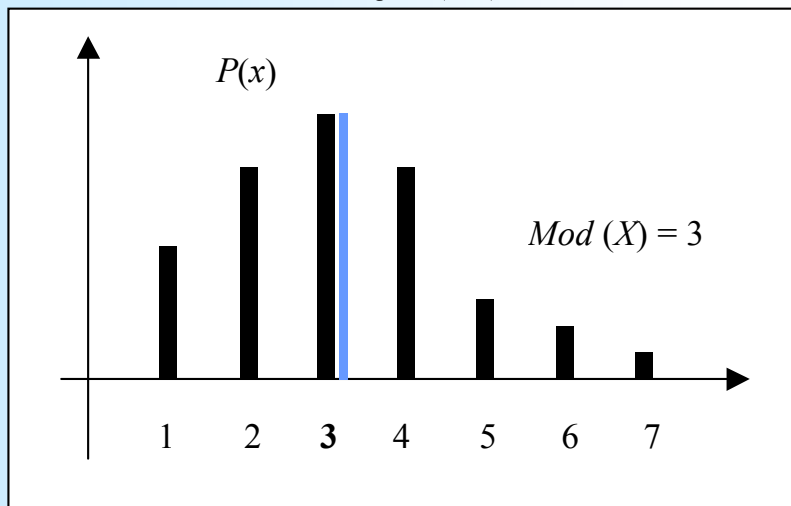
Charakteristiky polohy

- Rozdělení pravděpodobnosti náhodné veličiny (NV) = **úplné poznání NV**:
 - **stanovení hodnot**, jichž může náhodná veličina nabývat,
 - **znalost pravděpodobností**, s nimiž náhodná veličina nabývá určité hodnoty, nebo hodnoty z nějakého intervalu
- **Charakteristiky polohy** (ChP) = informace o náhodné veličině koncentrovaná do ***jediného čísla***, které veličinu „dobře“ charakterizuje (způsob výpočtu je jednoznačně definován)
- Analogie s ChP statistického souboru!

Charakteristiky polohy - Modus

Modus = $Mod(X)$ NV X s rozdělením
pravděpodobnosti dané FP $p(x)$ (resp.
FH $f(x)$)

= hodnota $Mod(X)$, pro kterou je $p(x)$,
resp. $f(x)$ maximální

Charakteristiky polohy - **Kvantily**

- **Kvantil** - hodnota rozdělující obor hodnot NV X v určitém poměru
- **100. p -procentní kvantil** x_p - nejmenší takové číslo, které splňuje současně nerovnosti:

$$P(X \leq x_p) \geq p$$

$$P(X \geq x_p) \geq 1 - p$$

v případě spojité náhodné veličiny lze psát

$$F(x_p) = P(X \leq x_p) = p$$

Charakteristiky polohy - Medián, Kvartily, Decily

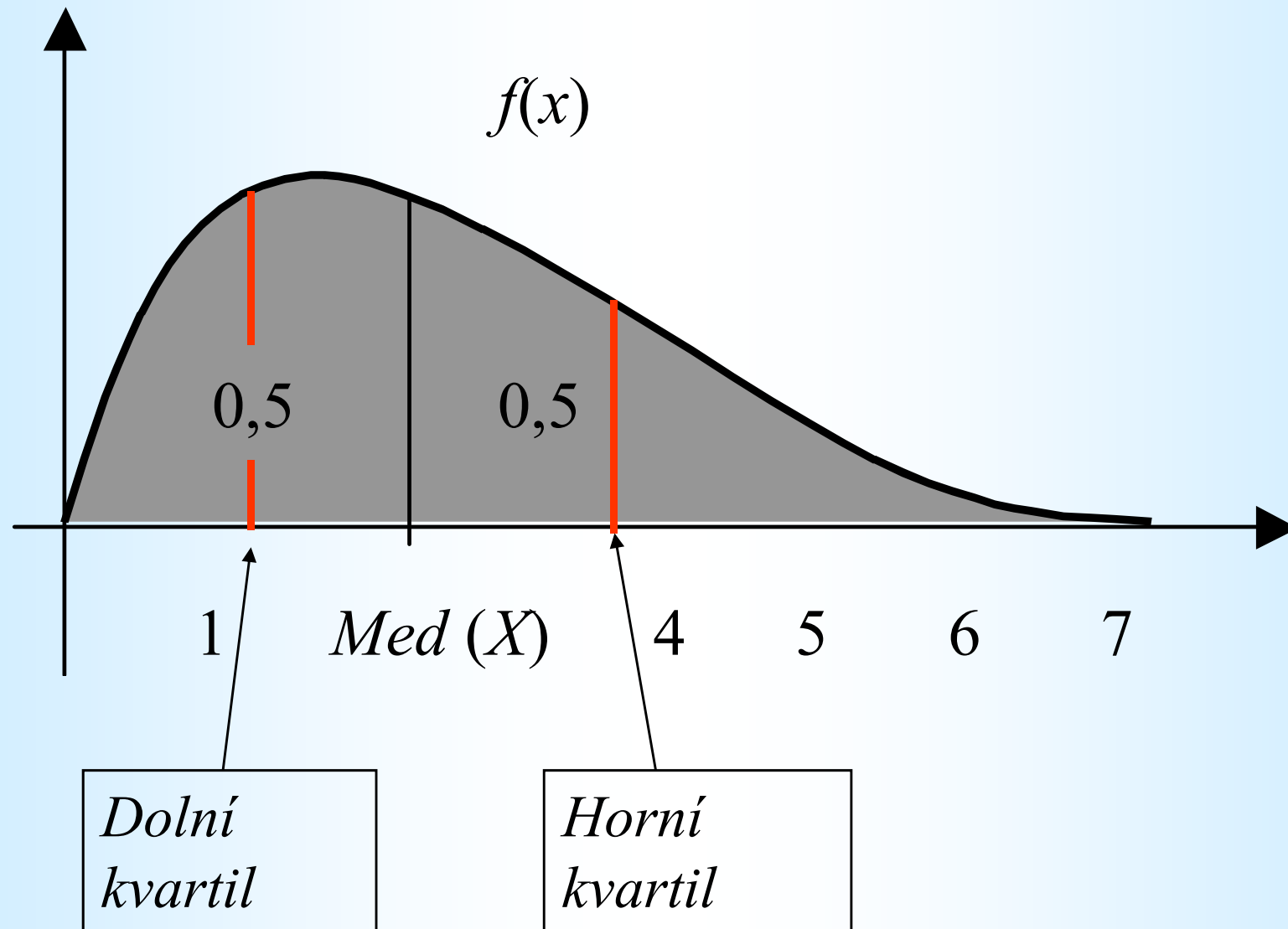
Některé kvantily pro vybraná rozdělení
pravděpodobnosti bývají tabelovány:

- *Medián* $Med(X)$ NV X je 50-procentní kvantil:

$$Med(X) = x_{0,5}$$

- *Kvartil* NV je 25-procentní kvantil
(jsou 3: horní, dolní, prostřední je medián)
- *Decil* NV je 10-procentní kvantil
(je jich 9, prostřední je medián)

Medián, kvartily

Charakteristiky polohy - Střední hodnota

- X - diskrétní náhodná veličina
 $p(x)$ - pravděpodobnostní funkce
střední hodnota $E(X)$ - součet
hodnot vynásobených jejich
pravděpodobností:

$$E(X) = \sum_x xp(x)$$

Charakteristiky polohy - Střední hodnota

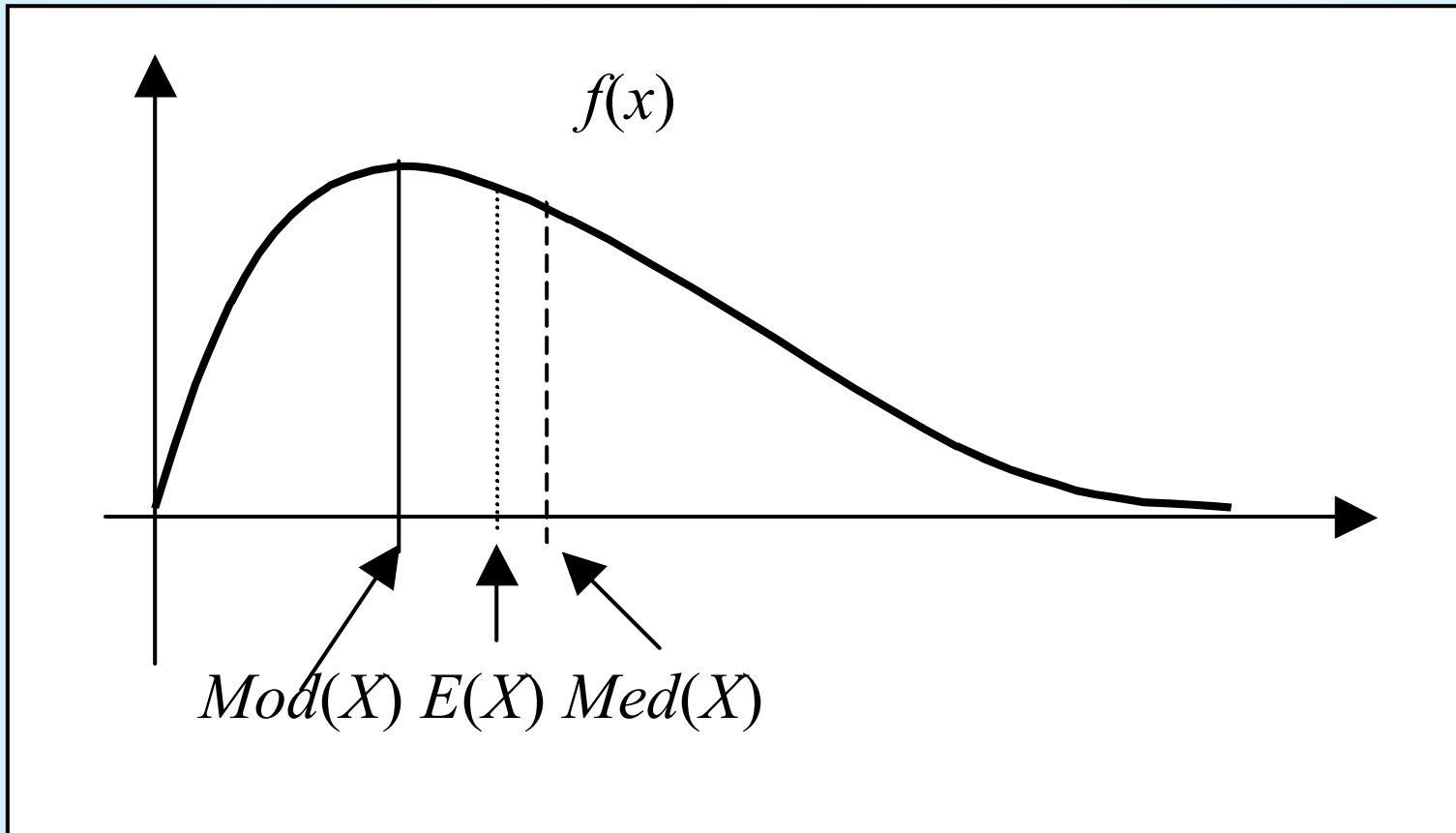
- X - **spojitá** náhodná veličina
 $f(x)$ - funkce HP

Střední hodnota - $E(X)$

je určitý integrál z hodnot X násobených funkcí hustoty pravděpodobnosti $f(x)$:

$$E(X) = \int_{-\infty}^{+\infty} xf(x)dx$$

Charakteristiky polohy NV mohou být různé!

Vlastnosti střední hodnoty:

1. k - konstantní NV: $E(k) = k$

2. X - NV: $E(k.X) = k.E(X)$

3. Y - NV: $E(X + Y) = E(X) + E(Y)$

4. X a Y **nezávislé** NV:

$$E(X.Y) = E(X).E(Y)$$

Pro závislé NV **neplatí!!!**

Charakteristiky variability - Rozptyl a Směrodatná odchylka

- X - diskrétní náhodná veličina
- $p(x)$ - pravděpodobnostní funkce
- **rozptyl** $Var(X)$ - součet kvadrátů odchylek od SH vynásobených jejich pravděpodobnostmi:

$$\begin{aligned} Var(X) &= \sum_x [x - E(X)]^2 p(x) \\ &= \sum_x x^2 p(x) - [E(X)]^2 \end{aligned}$$

Charakteristiky variability - Rozptyl a Směrodatná odchylka

- X - spojitá náhodná veličina
- $f(x)$ - funkce hustoty
- *rozptyl* $Var(X)$ - integrál kvadrátů odchylek od SH vynásobených jejich hustotou:

$$Var(X) = \int_{-\infty}^{+\infty} [x - E(X)]^2 f(x) dx$$

- **Směrodatná odchylka:**

$$\sigma(X) = \sqrt{Var(X)}$$

Příklad 4:

Počet různých druhů zboží, které zákazník nakoupí při jedné návštěvě obchodního domu, je náhodná veličina X .

Bylo zjištěno, že tato veličina nabývá hodnot:

$$x = 0 \quad 1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \quad 6$$

$$p(x) = 0,2 \quad 0,4 \quad 0,25 \quad 0,1 \quad 0,03 \quad 0,01 \quad 0,01$$

- Střední hodnota počtu druhů zboží zakoupeného jedním zákazníkem

$$E(X) = 0 \cdot 0,2 + 1 \cdot 0,4 + 2 \cdot 0,25 + 3 \cdot 0,1 + 4 \cdot 0,03 + 5 \cdot 0,01 + 6 \cdot 0,01 = 1,43$$

$x =$	0	1	2	3	4	5	6
$p(x) =$	0,2	0,4	0,25	0,1	0,03	0,01	0,01

Příklad 4 pokračování:

- Pravděpodobnostní funkce $p(x)$ nabývá maximální hodnotu 0,4 pro $x = 1$:

$$\mathit{Mod}(X) = 1$$

- Medián:

$$p(X \leq 1) = p(X=0) + p(X=1) = 0,2 + 0,4 = 0,6 \geq 0,5$$

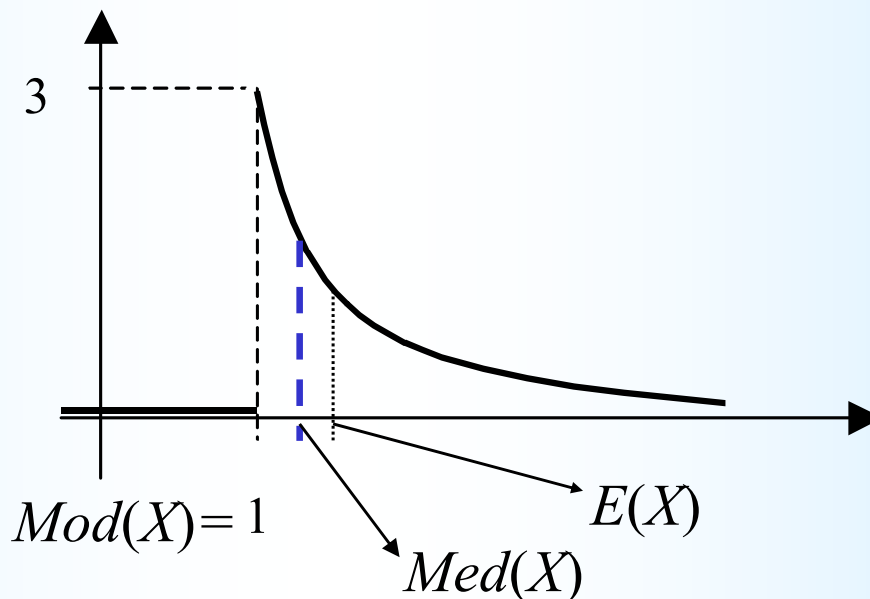
$$p(X \geq 1) = p(X=1) + p(X=2) + \dots + p(X=6) = 0,4 + 0,25 + 0,1 + 0,03 + 0,01 + 0,01 = 0,8 \geq 1 - 0,5 = 0,5$$

Podle definice je medián:

$$\mathit{Med}(X) = 1$$

- $\mathit{Var}(X) = 0^2 \cdot 0,2 + 1^2 \cdot 0,4 + 2^2 \cdot 0,25 + 3^2 \cdot 0,1 + 4^2 \cdot 0,03 + 5^2 \cdot 0,01 + 6^2 \cdot 0,01 - 1,43^2 = 3,39 - 2,04 = \mathbf{1,35}$
- $\sigma(x) = \sqrt{1,35} = \mathbf{1,16}$

Příklad 5:

Hustota pravděpodobnosti náhodné veličiny X je dána funkcí

$$\begin{aligned} f(x) &= \frac{3}{x^4} \quad \text{pro } x \geq 1 \\ &= 0 \quad \text{pro } x < 1 \end{aligned}$$

Snadno se ověří, že platí: $\int_{-\infty}^{+\infty} f(x) dx = 1$

Příklad 5:

Svého maxima nabývá funkce hustoty zřejmě pro
 $x = 1 \Rightarrow \mathbf{Mod}(X) = 1$

Všechny tři charakteristiky jsou rozdílné!

$$E(X) = \int_{-\infty}^{+\infty} xf(x)dx = \left[-\frac{3}{2x^2} \right]_1^{\infty} = \frac{3}{2}$$

$$\mathbf{Med}(X) = \sqrt[3]{2}$$

Funkce náhodné veličiny

- X_1, X_2, \dots, X_n - NV
- „**Statistika**“ - funkce náhodné veličiny:
 $Y = f(X_1, X_2, \dots, X_n)$ - opět NV!!!
- K nejdůležitějším statistikám patří:
 - **Výběrový průměr**: $\bar{X} = \frac{X_1 + \dots + X_n}{n}$
 - **Výběrový rozptyl**: $S^2 = \frac{(X_1 - \bar{X})^2 + \dots + (X_n - \bar{X})^2}{n - 1}$
 - **Výběrová směrodatná odchylka**: $S = \sqrt{S^2}$

Charakteristiky statistik

- **Střední hodnoty:** $E(X_i) = \mu$, $Var(X_i) = \sigma^2$
výběrového průměru \bar{X} : $E(\bar{X}) = \mu$

výběrového rozptylu S^2 : $E(S^2) = \sigma^2$

výběrové směrodatné odchylky S :

$$E(S) = \sigma$$

Charakteristiky statistik

- **Rozptyly:**

výběrového průměru \bar{X} : $Var(\bar{X}) = \frac{\sigma^2}{n}$

výběrového rozptylu - neuvádíme
(nebudeme využívat)